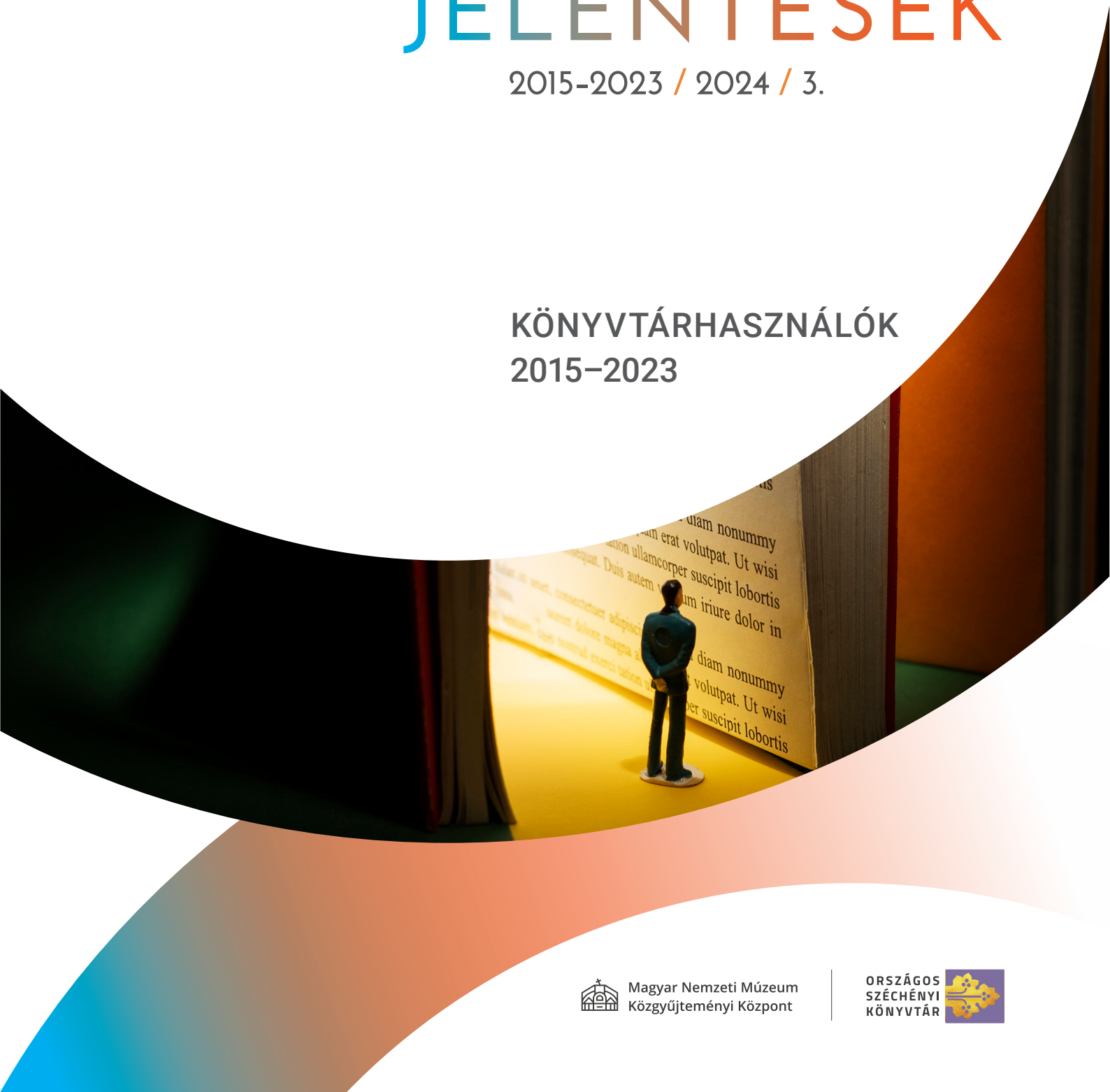

KÖNYVTÁRI TREND/ JELENTÉSEK

2015-2023 / 2024 / 3.

KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK
2015-2023

Magyar Nemzeti Múzeum
Közgyűjteményi Központ

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

A KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK JELLEMZŐI

BEMUTATJUK 2015-TŐL NAPJAINKIG AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI STATISZTIKA ADATAI ALAPJÁN A KÖNYVTÁRHASZNÁLÓKAT.

Ebben a jelentésben a könyvtárhasználók jellemzőit mutatjuk be röviden 2015-től napjainkig az országos könyvtári statisztika (OSAP 1442) adatai alapján. A jelentés két alponthoz mutatja be a használók jellemzőit és a tendenciák alakulását:

1. A könyvtárhasználók jellemzői,
2. A regisztrált használók korösszetétele.

1. A KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK JELLEMZŐI

A REGISZTRÁLT ÉS AZ AKTÍV HASZNÁLÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

A könyvtárhasználókra vonatkozó két legfontosabb adat a regisztrált és az aktív használók száma, illetve lakosságon belüli aránya. A regisztrált használó a könyvtárba az adott évben beiratkozott, a könyvtár által nyilvántartásba vett használó, függetlenül attól, hogy használta-e a könyvtárat vagy sem, kölcsönzött-e onnan vagy sem. Mindenki ideszámít, aki a tárgyévnek akár egy napján is érvényes regisztrációval rendelkezett. Egy személy nyilvántartásba vétele abban az esetben is csak egy beiratkozásnak minősül, ha egy könyvtárépületen belül a használati szabályzat által előírt módon a részlegek külön regisztrálják használóikat.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXLI. törvény (továbbiakban Kult. tv.) rendelkezései szerint a nyilvános könyvtárak helyben nyújtott alapszolgáltatásai ingyenesek. Így ezek a helyben elérhető vagy az elektronikus szolgáltatások, amelyek igénybevételéhez nem szükséges olvasójegyet váltani, a tényleges könyvtárhasználók magasabb arányát eredményezhetik, hiszen a regisztrált könyvtárhasználók száma csak az intézményekben az adott esztendőben beiratkozással rendelkező

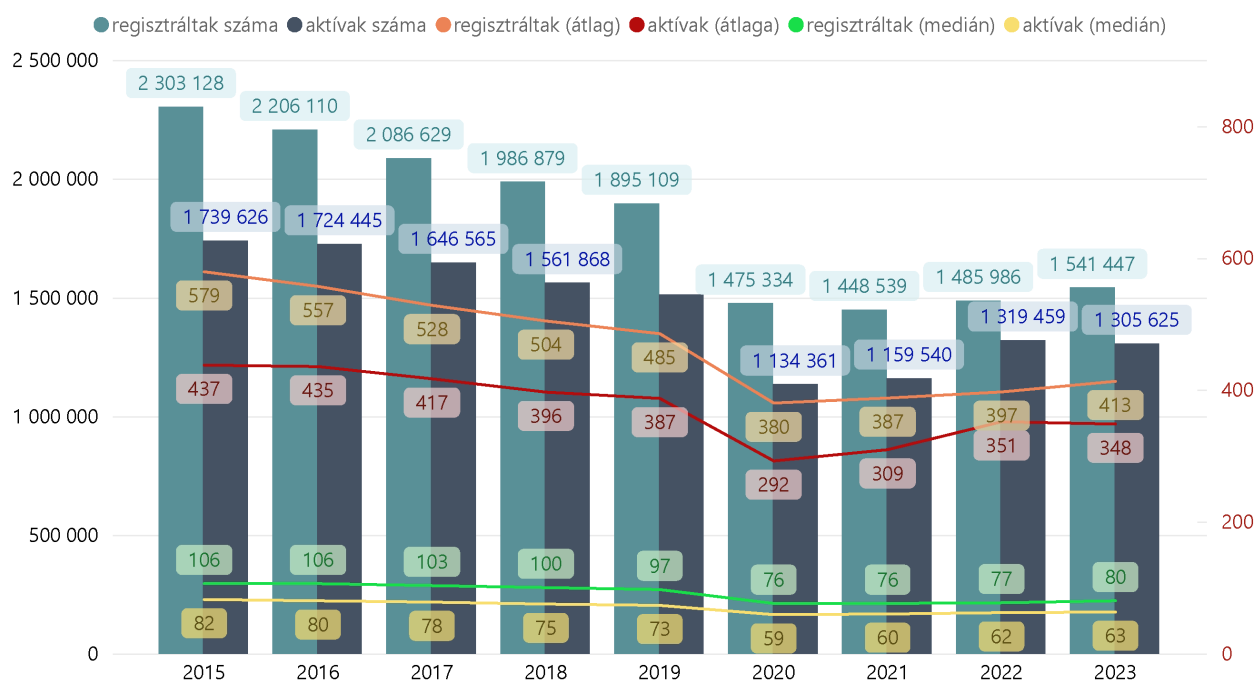
könyvtárhasználókat jelenti, de nem veszi számba a napijegyeseket és a könyvtár egyéb látogatóit.

Aktív használónak az számít, akit a könyvtár nyilvántartásba vesz, és aki a beszámolási időszakban legalább egyszer igénybe vette a könyvtári szolgáltatásokat. 2015 és 2019 között a statisztikai adatlap kitöltési útmutatója szerint ideszámolandók voltak a napijegyesek is. 2020-ban az útmutató nem tartalmazott arra vonatkozó információt, hogy a napijegyesek aktív használónak számítanak vagy sem.

A könyvtári szolgáltatások tényleges igénybevétele alakulását (például a könyvtárlátogatások számát és a távhasználat alakulását) a *Könyvtári trendjelentések 4. – Könyvtárhasználat* című jelentésben még részletesebben ismertetjük.

Adataink szerint a regisztrált könyvtárhasználók száma az utóbbi években csökkenést mutatott (1. ábra). Míg 2015-ben 2 303 128 fő iratkozott be az intézményekbe, addig 2019-ben már csak 1 895 109 fő. 2019-ről 2020-ra további jelentős visszaesés volt tapasztalható a regisztrált használók számában, amely 2021-ben kismértékben tovább csökkent. A 2020-ban bekövetkezett nagymértékű csökkenés nem illeszkedik az általános trendbe, mivel az egyértelműen a Covid-19-koronavírus-járvány okozta veszélyhelyzetnek és így a könyvtárak ideiglenes bezárásának tudható be. A trend 2022-ben fordult meg, és 2023-ban már összesen 1 541 447 főre (4%-kal) emelkedett a regisztrált használók száma. Az aktív használók száma érdemben nem változott 2022-höz képest. Az idei jelentésben a medián értéket is feltüntettük az 1-es ábrán, mivel ezt a középérték-mutatót kevésbé befolyásolják (torzítják) a szélsőértékek, például a nagyobb könyvtárak adatai, így közelebb vannak az általános értékekhez (1. ábra).

1. ÁBRA: A REGISZTRÁLT ÉS AZ AKTÍV HASZNÁLÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 2015–2023

Az aktív használók száma 2015-ben még 1 739 626 fő, 2019-ben 1 511 576 fő volt, majd 2020-ra visszaesett 1 134 361 főre. A 2021-ben éppen csak kezdődő növekedési tendencia meredeken folytatódott 2022-ben: 1 319 459 főre emelkedett az aktív használók száma, ami 14%-os bővülést jelent az előző évihez képest, igaz, hogy 2023-ban kissé visszakorrigált, így 1 305 625 fő lett, ami népességarányosan nézve nem jelent változást (lásd a 3. ábrán). Ez alapján kijelenthető, hogy az olvasók visszatérése a könyvtárakba 2023-ban is tovább folytatódott (1. ábra).

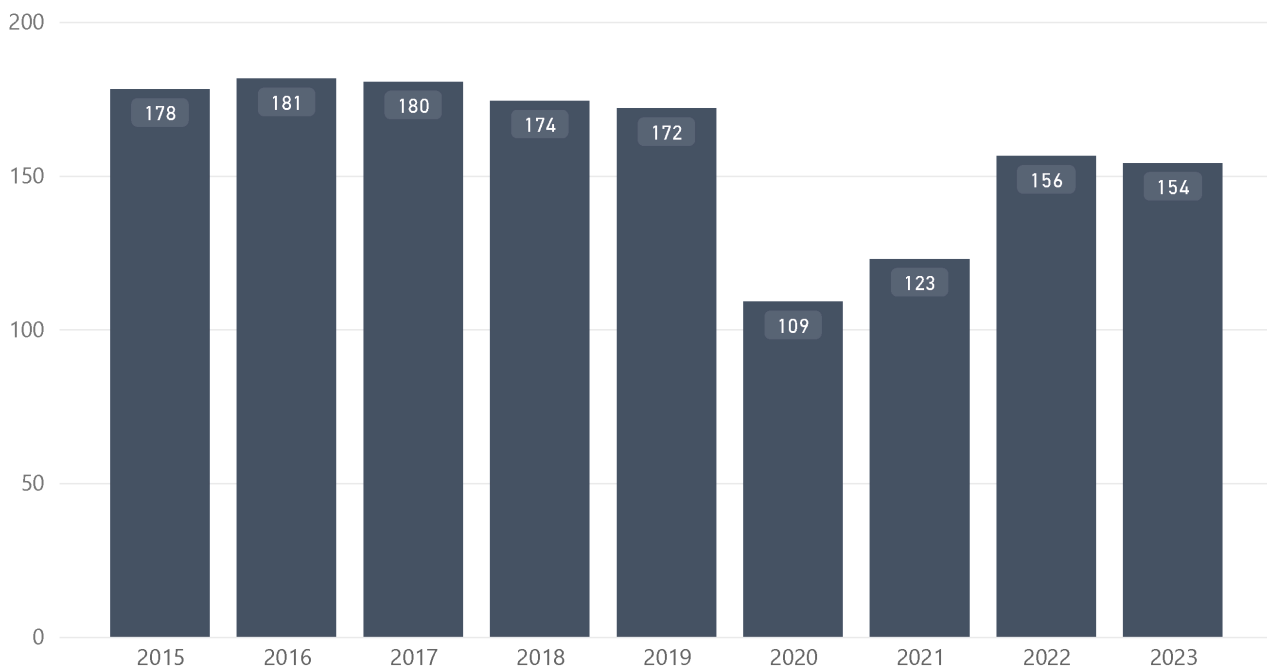
A járványügyi veszélyhelyzet (ideiglenes bezárások és korlátozások) következtében 2020-ban a magyarországi könyvtári szolgáltatási pontok átlagosan 109, 2021-ben 123 napot voltak nyitva a 2019-es év átlagos 172 nyitvatartási napjával szemben. 2022-ben ez a szám már elérte a 156 napot, ami 27%-os növekedést mutat az előző évihez képest. 2023-ra ez az érték lényegében nem változott, átlagosan 154 napot volt nyitva egy könyvtár a tavalyi évben. A helyreállítódási növekedés vélhetően az energia-veszélyhelyzeti intézkedések okozta nyitvatartási korlátozások miatt torpant meg (2. ábra).

2. A KÖNYVTÁRI REGISZTRÁLT ÉS AKTÍV FELHASZNÁLÓK ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA A NÉPESSÉGEN BELÜL

A regisztrált és aktív használók népességen belüli arányának megállapítása csak megközelítő értéket tartalmaz, ugyanis a könyvtártagok nyilvántartása nem egy minden szolgáltatási pont által használt központi rendszeren keresztül történik. Ebből kifolyólag ugyanaz a személy több könyvtárnak is tagja lehet egy időben, amely több regisztrációnak minősül. Az aktív használók számának meghatározásakor problematikus a napijegyet váltók pontos számának megállapítása, mert a könyvtári szolgáltatási pontok nem minden esetben azonosítják egyértelműen a látogatót, így az éven belül ismétlődő könyvtárhasználat miatt a könyvtárhasználók számát az adatszolgáltatók sok esetben nem tudják pontosan megállapítani.

A könyvtári regisztrált és aktív felhasználók népességhez viszonyított arányának számításakor a könyvtári szolgáltatási pontok által jelentett beiratkozotti létszámot vetítettük a teljes lakosságra. Mind a regisztrált és mind az aktív használók népességhez viszonyított aránya az elmúlt hat évben

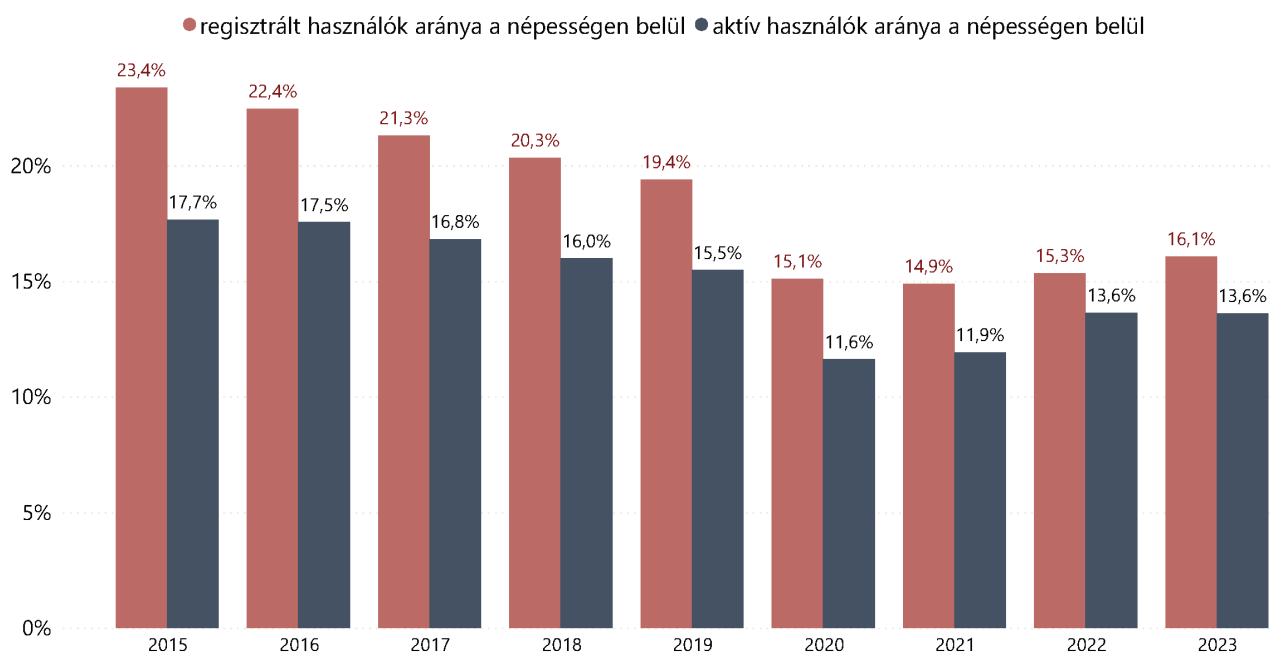
2. ÁBRA: A NYITVATARTÁSI NAPOK ÁTLAGOS SZÁMA ÉVENKÉNT 2015–2023

enyhe csökkenő tendenciát mutat, amelyet a 2020-as és 2021-es évben a pandémia egyszeri hatása még inkább felerősített. Míg 2015-ben a lakosság 23,4%-a regisztrált, 17,7%-a aktív használója volt a könyvtári szolgáltatási pontoknak, addig 2021-re a lakosságon belüli regisztráltak aránya 14,9%-ra, az aktív használók aránya pedig 11,9%-ra csök-

kent. A csökkenő trend 2022-ben fordult meg, a regisztráltak aránya 15,3%-ra, míg az aktív használók aránya 13,6%-ra emelkedett. 2023-ra a regisztrált használók aránya tovább nőtt, elérve a 16,1%-ot, míg az aktív használók aránya nem változott (3. ábra).

3. ÁBRA: A KÖNYVTÁRI REGISZTRÁLT ÉS AKTÍV FELHASZNÁLÓK ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA A NÉPESSÉGEN BELÜL

3. A REGISZTRÁLT HASZNÁLÓK KORÖSSZETÉTELE

Az országos könyvtári statisztika 2018 óta méri a regisztrált használók korösszetételét az összes adatszolgáltató esetében. 2018 előtt csak a közkönyvtárakra vonatkozóan kellett a beiratkozottak korcsoportok szerinti összetételéről adatot szolgáltatni, így a 2018 előtti adatok nem érvényesek a magyarországi könyvtári rendszer egészére, csak a közkönyvtárakra. Emiatt e szakaszban, illetve a 4. ábrán csak az elmúlt hat év adatait mutatjuk be.

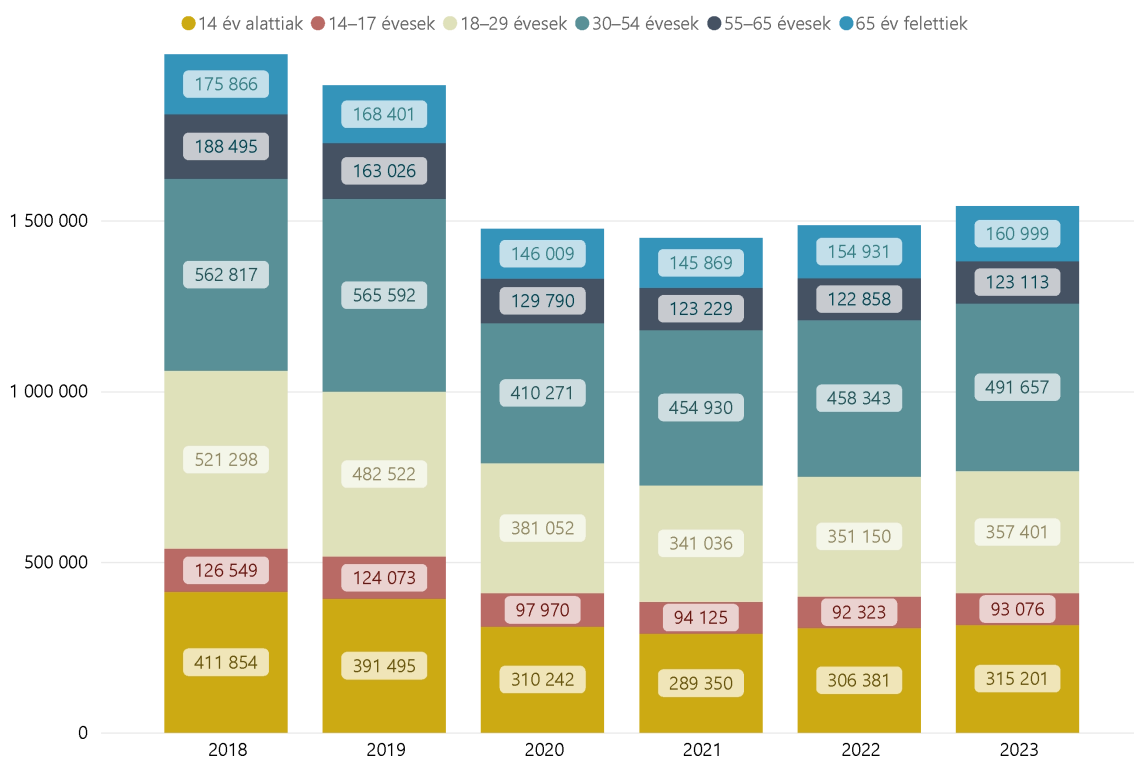
Adataink szerint az előző, 2022. évhez viszonyítva – az 55–65 éves korcsoportokat kivéve – minden korosztályban nőtt a regisztrált használók száma. A 14 év alattiaknál 315 ezerre, a 14–17 éves korosztályban 93 ezerre, a 18–29 éveseknél 357,4 ezerre, a 30–54 éves korosztályban 491,6 ezerre nőtt a regisztrált könyvtárhasználók száma 2022-ről 2023-ra. Az 55–65 évesek száma lényegében nem változott jelentős mértékben. A saját korcsoportokhoz viszonyított arányaiban főként a 30–54 évesek, illetve a 65 éven felüliek tértek vissza leginkább 2023-ra a könyvtári szolgáltatási pontokba (4. ábra).

A beiratkozott használók korcsoportonkénti megoszlása a pandémia ellenére sem változott számot-

tevően az utóbbi három év folyamán. A könyvtári szolgáltatási pontok regisztrált használóinak több mint fele továbbra is a 18–54 éves korosztályból kerül ki. A könyvtári regisztrált használók közül a 30–54 évesek találhatók a legnagyobb arányban (32%), majd a 18–29 évesek (23%), a 14 év alattiak (20%), ezután hasonló arányban az 55–65 év közöttiek és a 65 év felettiek (8–10%) következnek. A legkisebb arányban a 14–17 év közötti korosztály van jelen (6%) a beiratkozott tagok között.

2023-ban országos szinten a legtöbb olvasót a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában regisztrálták. Összesen 122 387 főt, de a beiratkozás tekintetében nemcsak a regisztráltak összesített számában, de a 2022-es évhez viszonyított változás mértékében is a legmagasabb érték ezen intézmény esetében figyelhető meg, nevezetesen 2023-ban összesen 27 994 fővel regisztráltak több olvasót, mint 2022-ben (főként a 30–54 évesek korosztályából). A korosztályok szerinti bontás tekintetében a fiatalabb, 18–29 éves korosztály esetében viszont egy másik intézmény, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár került az első helyre, ez az intézmény növelte legnagyobb számban a beiratkozott olvasók számát 2023-ban ebben a korosztályban, összesen 4463 fővel.

4. ÁBRA: A REGISZTRÁLT HASZNÁLÓK KORÖSSZETÉTELE 2018-TÓL

Ez utóbbi esetében lehetséges okokként az adatszolgáltató az alábbiakat nevezte meg:

- több, újonnan bevezetett szolgáltatás és az online beiratkozási szolgáltatás kibővítése,
- a szolgáltatási helyek számának növelése,
- infrastrukturális fejlesztés,
- a hosszabb nyitvatartási idő (hétköznapi és hétvégén is),

- az adatszolgáltatás bővülése,
- a felújítás miatt korábban zárva tartó szolgáltatási pontok újbóli megnyitása.

A tíz legtöbb új regisztrált olvasóval rendelkező könyvtár két nagy csoportra osztható. Legtöbbjük egyetemi könyvtár, összesen hat, továbbá van köztük négy vármegyei hatókörű városi (ellátó) közkönyvtár is (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT: KÖNYVTÁRAK A REGISZTRÁLT OLVASÓK SZÁMA SZERINT 2023-BAN

adatszolgáltató	regisztráltak száma
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára	122 387
Eötvös Loránd Tudományegyetem	40 689
SZTE Klebelsberg Könyvtár	30 688
Nemzeti Községi Könyvtár Egyetemi Könyvtár	26 095
PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont	21 382
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár	18 435
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Király utcai Könyvtára	14 222
Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár	14 219
Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár	13 216
Katona József Könyvtár	12 388

1. táblázat: A 10 legtöbb beiratkozott olvasóval rendelkező könyvtár 2023-ban

Magyar Nemzeti Múzeum
Közcgyűjteményi Központ

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

KÉSZÍTETTE Havadi Gergő, Erdélyi Károly, Bebiák Magdolna
LEKTORÁLTA Szüts Etele, a Könyvtári Intézet igazgatója
OLVASÓSZERKESZTŐ Horváth Barnabás Dávid
LAPTERV Kóbor Szilvia

FELELŐS KIADÓ Rózsa Dávid, az MNMKG OSZK főigazgatója

A KÉZIRAT LEZÁRÁSA: 2024. november
2015–2023 (2024. évi 3. szám)
ISSN 2939-7413